

Nikola Vavić

SKOJ U KOSOVSKOJ MITROVICI I OKOLINI OD 1919 — 1945. GODINE

Revolucionarni omladinski pokret u Kosovskoj Mitrovici počeo se razvijati znatno kasnije nego u drugim krajevima naše zemlje, a njegov uspon počinje tek 1937. godine, upravo od dolaska druga Tita na čelo KPJ, kada je obnovljen odnosno reorganizovan Savez komunističke omladine Jugoslavije — SKOJ. Specifičnost razvoja omladinskog pokreta je u tome da se razvijao uporedo i, manje-više, pod istim uslovima pod kojima se razvijao i radnički pokret. Ova korelacija je rezultirala iz činjenice da je omladinski pokret bio deo radničkog pokreta i da su prvi aktivisti, a zatim i prvi članovi Skoja bili mladi radnici.

Kada je neposredno posle prvog svetskog rata u Kosovskoj Mitrovici formirana Socijalistička, odnosno Komunistička partija Jugoslavije, njeni članovi i nosioci aktivnosti bili su uglavnom mladi ljudi. Međutim, koliko se zna, skojevska organizacija nije tada formirana, već se u Kosovskoj Mitrovici ona javlja 1938. i početkom 1939. godine. Buržoazija je u međuvremenu nastojala da formira svoje omladinske organizacije, kao što su bili Srnao (Srpska nacionalna omladina) ili Junao (Jugoslovenska nacionalna omladina), odnosno da obezbedi svoj uticaj u već postojećim organizacijama kao što je bio Soko, nastojeći da zloupotrebom nacionalnih ideja stvori od njega nacionalističko uporište. Ove organizacije, okupljajući u svoje redove isključivo srpsku i crnogorsku omladinu, podržavale su sve mere i akcije vladajuće klase, počev od zloglasne Obznane, šestojanuarske diktature, progona komunista i naprednih snaga uopšte do zabrane Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza — URSS-a krajem 1940. godine. One su davale podršku politici nacionalnog ugnjetavanja, pomažući širenje velikosrpske ideje, kojom su ispoljavale veoma snažnu antikomunističku orijentaciju. Zbog svega toga, one u periodu između dva rata, a naročito posle 1937. godine, ne postižu zapaženije rezultate, čak ni tolike da bi njihovo prisustvo u društvenom životu bilo zapaženo.

Krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina Kosovska Mitrovica doživljava snažan privredni uspon: završavaju se radovi na pruzi Kosovska Mitrovica — Kraljevo, počinje da radi hidroelek-

trična centrala, otvara se hotel »Jadran«, pušta se u pogon prvi električni mlin za mlevenje žita u ovom kraju. U »Trepči« se završava izgradnja rudnika sa flotacijom, termoelektranom, žičarom i pomoćnim radionicama, što omogućava početak proizvodnje rude i koncentrata. Ovo rezultira velikim porastom broja zaposlenih i prilivom radnika iz svih, a posebno iz pasivnih krajeva Jugoslavije. To su bili pretežno mladi ljudi, koji su napuštali domaće ognjišta u potrazi za poslom, kako bi olakšali ne samo svoj već i položaj svojih porodica. Dolazak radnika bio je neobično veliki, pa je već 1930. godine ponuda radne snage bila daleko iznad potreba. Takvu situaciju, izraženu prisustvom velikog broja nezaposlenih koji su očekivali posao, poslodavci su koristili da bi u što većoj meri eksploitalisali već uposlene radnike. Istovremeno, u tom periodu zaposleni radnici već počinju da se organizuju. U Kosovskoj Mitrovici deluje podružnica Saveza metalskih radnika Jugoslavije, koja se avgusta 1930. godine, preko štampe, obraća metalcima u celoj zemlji i moli ih da ne dolaze u Kosovsku Mitrovicu, jer, ne samo da se novi radnici ne primaju, već se i stari otpuštaju.¹

Među radnicima koji pristižu u Kosovsku Mitrovicu i »Trepču« bio je i izvestan broj onih sa iskustvom u sindikalnom radu i koji su pokušavali da organizuju radnike i da se izbore za što bolje radne i ekonomske uslove. Radi što masovnijeg organizovanja mladih radnika, 25. jula 1933. godine formirano je Kulturno-umetničko društvo »Abrašević«. Ono već 13. avgusta prvi put javno nastupa i to pred rudarima »Trepče«.² Nešto ranije, 25. jula 1933. godine, na inicijativu Vlada Četkovića, električara, osnovana je mešovita sindikalna podružnica URSS-a, koju su činili pretežno mladi radnici.

Formiranjem prve organizacije KPJ, sredinom 1934. godine i delovanje među omladinom postaje organizovanije. Komunisti, iako malobrojni uspevali su da prošire i ojačaju svoj uticaj na mlade radnike, što im je omogućilo da relativno brzo prošire svoje redove i pristupe sprovođenju niza revolucionarnih akcija. Dok su se u prvo vreme, naročito u periodu od 1930. do 1933. godine, sindikalno organizovani mladi radnici najčešće bavili kulturno zabavnim radom, nakon formiranja partijske organizacije, pod snažnim uticajem naprednih i iskusnih radnika, omladinci su postali aktivni učesnici revolucionarne borbe protiv vladajuće klase i reakcionarnih omladinskih organizacija.

Posebno je značajno naglasiti da je prvi štrajk u kosovskomitrovačkom kraju bio organizovan od strane omladinaca i da su omladinci bili jedini učesnici u njemu. Bio je to štrajk učenika u privredi ili, kako su ih tada zvali, šegrta u Štampariji »Novi svet«. Nezadovoljni tretmanom, omladinci su oštricu svoje borbe usmerili protiv jednog od dvojice vlasnika štamparije, Đorđa Gavrilovića, koji ih je maltretirao, nagonio da više vremena provode u njegovoj kući radeći najgrublje domaće poslove nego u štampariji, da rade

---

¹ »Radničke novine« od 15. avgusta 1930. godine.

² Isto, 4. i 18. avgust 1930. godine.

prekovremeno i bez ikakve novčane ili druge materijalne naknade. Oni su morali da dolaze na posao pre, a da odlaze kućama posle ostalih radnika. Bili su na razne načine ponižavani i zlostavljani. Pod uticajem naprednih radnika, šegrta su rešili da učine kraj takvom stanju. Njih šestoro, ne obaveštavajući o tome poslodavce, ali ni svoje roditelje, jednostavno nisu došli na posao. Oni su šest dana štrajkovali i njihov zahtev za boljim odnosom bio je ispunjen. Izdejsstvovali su i naknadu od 10 dinara nedeljno. Istini za volju treba reći da su šegrta u ovom štrajku dobili podršku drugog suvlasnika štamparije Blagoja Đorđevića.³

Snažan uticaj na razvoj omladinskog pokreta u Kosovskoj Mitrovici imali su štrajk u »Trepči« 1936. godine, štrajkovi obučarskih i molerskih radnika kao i druge akcije radničke klase, koje je sproveo Mesni komitet KPJ. U rukovodstvu Partije, kao i u ćelijama KPJ, kako u gradu tako i u »Trepči« bili su mahom mladi ljudi, hrabri i odani radničkoj klasi, što im je jačalo ugled među mladima i doprinosilo popularnosti KPJ među širokim narodnim masama.

Kada je novi Centralni komitet KPJ na čelu sa drugom Titom odlučio da se Skoj obnovi, odnosno reorganizuje, Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju je decembra 1937. godine formirao Oblasnu omladinsku komisiju, a već početkom 1938. formirane su u više mesta, uključujući Kosovsku Mitrovicu, Sreske omladinske komisije.⁴ Na čelu Sreske omladinske komisije u Kosovskoj Mitrovici nalazio se Božo Žarković, električar, a kao pomoć u organizovanju omladine iz Peći je oktobra 1938. godine upućen Ragip Meraku, krojački radnik, član Oblasne omladinske komisije, koji se u Kosovskoj Mitrovici zaposlio.⁵ Krajem 1939. godine, posle uspešnog delovanja Sreske omladinske komisije i formiranja više skojevskih aktiva, u Kosovskoj Mitrovici je formiran Mesni komitet Skoja, čiji je sekretar bio dotadašnji rukovodilac Sreske omladinske komisije Božo Zarković.⁶

Aktivnost omladinske komisije a zatim Mesnog komiteta Skoja bila je veoma raznovrsna. Fudbalski klubovi »Omladinac« i »Sloga« u kojima su članovi Skoja imali obezbeđen uticaj i rukovodeću ulogu, okupljali su veliki broj omladinaca. Zatim su organizovani izleti u okolna sela i održavani su sastanci sa seoskom omladinom, na kojima se govorilo o položaju radnika i seljaka i o prilikama u zemlji, pri čemu je popularisana KPJ i ukazivano na značaj organizovanja mladih u Skoj. Povremeno su se priređivala posela sa prigodnim programima, čitani su časopisi i knjige naprednih pisaca. Omladina je putem letaka upoznavana sa politikom i stavovima KPJ, a posle izvesnog zastoja obnovljen je i rad Kulturno umetničkog društva »Abrašević«. Ono je 11. i 18. marta 1939. godine u Starom Trgu i

³ Branko Nožica, *Sećanja na štrajk štamparskih šegrta u štampariji »Novi svet« u Kosovskoj Mitrovici 1935. godine*, rukopis kod autora.

⁴ Ali Hadri, *NOB na Kosovu 1941—1945*, 49.

⁵ Stenografske beleške o radu KPJ na Kosovu i Metohiji sa sastanka savremenika u Peći od 3. do 5. aprila i u Prištini 6. aprila 1958. godine, 28 i 256.

⁶ *Isto*, 162.

Prvom Tunelu nastupilo sa dramama »Zakopajte mrtve« od Irvina Šoa i »Mitro i poreznik« od Živorada Mihajlovića, električara u »Trepči«. ⁷ Na skupštini Doma kulture u Starom Trgu, održanoj 5. marta 1939. godine, prilikom izbora novog upravnog odbora, kandidati koje su podržavali komunisti dobili su većinu i tako obezbedili uticaj i u ovoj kulturnoj instituciji, u kojoj je do tada glavnu reč vodio poznati ljotičevac i neprijatelj radnika Đorđe Dimitrijević. ⁸

Uviđajući porast uticaja KPJ na omladinu i jačanje Skoja, reakcionarni građanski političari su takođe pokušavali da, formiranjem kulturnih i prosvetnih društava, odvoje mlade ljude od njihove avangarde. Tako na primer, pročetnička »Narodna odbrana« formira pozorišnu sekciju »Zvečan« i preko lokalne štampe bezuspešno agituje za upis članstva. Takođe je formirana i pozorišna grupa »Božur sa Kosova« koja se nalazila pod uticajem Ljotičevog »Zbora«. Činjenica da nije mogla da pripremi nijedan javni nastup ubedljivo govori o njenim rezultatima ili bolje rečeno o njenom potpunom neuspehu. Na inicijativu Đžafer Deve, osnovano je Muslimansko kulturno prosvetno društvo »Merhamet«, koje je trebalo da okuplja albansku omladinu i da je vaspitava u nacionalističkom duhu. Međutim, u »Merhamet« se ubacila i grupa članova KPJ i Skoja, koja je nametnula svoj uticaj i onemogućila reakcionarnim elementima da ostvaruju svoje planove. ⁹

Organizacija Skoja imala je krajem 1938. godine četiri aktiva sa 24 člana, ¹⁰ a već iduće godine u Skoj je bilo organizovano preko 40 mladih. Postojali su po jedan aktiv u Starom Trgu i Prvom Tunelu i pet aktiva u gradu ¹¹. Broj članova Skoja neprekidno je rastao, a omladina je bila aktivan činilac u naprednom radničkom pokretu na čelu sa KPJ. Među akcijama organizovanim u tom periodu posebno su se isticale demonstracije protiv okupacije Čehoslovačke i Albanije. Omladina je sudelovala i u rasturanju letaka i izbacivanju parola na proslavi 550. godišnjice kosovske bitke. Ovu proslavu velikosrpska reakcija je pokušala da iskoristi kao sredstvo pritiska na albanske mase radi ubrzavanja njihovog iseljavanja u Tursku, ali je aktivnost članova KPJ i Skoja iz svih krajeva Kosova, uključujući i Kosovsku Mitrovicu, omela njene planove. Članovi Skoja su zajedno sa starijim drugovima delili na mestu proslave letak u kome su objašnjavani ciljevi ove buržoaske manifestacije i u kome su se komunisti zalagali za bratstvo i jedinstvo svih naroda i narodnosti na Kosovu.

⁷ Kao nap. 1, od 24. marta 1939. godine.

⁸ Đorđa Dimitrijevića su Nemci 1941. godine postavili za upravnika rudnika Belo Brdo na Kopaoniku. Prilikom napada Kopoaničkog partizanskog odreda na ovaj rudnik, grupa boraca uputila se ka njegovom stanu, odakle ih je Dimitrijević dočekao revolverskom vatrom i ranio partizana Matu Živkovića, rudarskog radnika. Partizani su ga savladali i likvidirali.

⁹ *Kosovska Mitrovica i okolina*, monografija, 1979, 172—177.

¹⁰ AZIK, d. 10.

¹¹ *Isto*, d. 220.

Od velikog značaja za razvoj radničkog, a time i omladinskog pokreta u kosovskomitrovačkom kraju bio je drugi veliki štrajk rudara »Trepče«. Omladinci predvođeni članovima Skoja su zajednički sa ostalim rudarima punih 47 dana vodili ogorčenu borbu sa inostranim kapitalistima i domaćim vlastodršcima. Organizator štrajka, Mesni komitet KPJ iz Kosovske Mitrovice, uz neposrednu pomoć Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, uspešno je privođe kraju ovaj štrajk, poznat kao jedan od najdužih u istoriji radničkog pokreta za vreme bivše Jugoslavije. S obzirom na međunarodne prilike, Štrajkački odbor je obrazovao poseban pododbor koji je sprovodio odluku svih radnika koji nisu odslužili vojni rok. Odziv omladinaca bio je potpun i oni su svakodnevno vežbali drvenim puškama, savladavali taktičku i drugu obuku, spremajući se za odbranu zemlje od eventualne fašističke agresije. Znatan doprinos omladine, odnosno Skoja u ovom štrajku ogledao se i u učešću u prikupljanju materijalne pomoći za štrajkače, zatim u organizovanju kulturno-zabavnog života i odazivanju u svim ostalim akcijama koje su sprovodili Štrajkački odbor i Mesni komitet KPJ. Zbog ispoljene hrabrosti i revolucionarnog delovanja u štrajku, znatan broj omladinaca primljen je u KPJ, što je omogućilo da se relativno brzo savladaju posledice policijskog terora i progona komunista i sindikalnih funkcionera u toku njegovog trajanja.

U Skoju je bila obuhvaćena uglavnom radnička omladina, jer u to vreme školstvo u Kosovskoj Mitrovici bilo je nerazvijeno. U gradu su, osim jedne osnovne škole, radile niža četvororazredna gimnazija, ženska zanatska škola i večernja zanatska škola. U nižoj gimnaziji nije postojala organizacija Skoja, jer su učenici bili veoma mladi, najstariji su imali 14, a ređe 15 godina. Ženska zanatska škola je samo po nazivu bila radnička, pošto je ona u stvari spremala siromašne devojke za kućne poslove: vez, pletenje, kuvanje i slično. Večernja škola je jedina pripremala buduće radnike i zvali su je šegrtska škola. Među njima je bio znatan broj skojevaca, koji su radili u aktivima u gradu i naseljima. Otvaranjem Muške zanatske škole 1939. godine Skoj je dobio snažan oslonac. U nju su primani učenici sa završena dva razreda niže gimnazije. Bila su to pretežno deca siromašnih roditelja. U njoj je bio veliki broj skojevaca, a sama škola predstavljala je najjače uporište napredne i revolucionarne omladine u gradu.

Skoj je u svom delovanju dobijao stalnu pomoć od Oblasnog komiteta Skoja i Mesnog komiteta KPJ. Značajno je bilo i angažovanje učenika koji su pohađali više razrede gimnazija u Prištini, Peći i Prizrenu. Mnogi od njih su se isticali revolucionarnom aktivnošću, pa su, tokom školovanja, primani u Skoj, a dolaskom kućama u zimskom ili letnjem raspustu uključivali su se u rad i doprinosili delovanju organizacije Skoja. To isto važi i za većinu studenata ili učenika drugih škola. Uopšte uzevši, studenti su bili značajan činilac u razvoju Skoja, pri čemu treba osobito istaći gostovanje beogradskih studenata i studenata sa Kosova koji su izveli veoma posećene i uspele zabavne priredbe, zalažući se za jedinstvo omladine u borbi protiv fašizma.

Uoči aprilskog rata Skoj je obezbedio uticaj i na omladinu u nekim selima, kao što su Šipolje, Banjska i Srbica.

Kada je u pitanju bila nacionalna struktura, onda ona nije odgovarala strukturi stanovišta. Na ime, kao i u drugim krajevima Kosova, članstvo Skoja su u većini činili Srbi i Crnogorci, dok je Albanaca bilo nedovoljno. Izuzetak je samo donekle činio grad, a posebno Muška zanatska škola u kojoj je nacionalna struktura bila bolja, mada ne i potpuno zadovoljavajuća.

U leto 1940. godine u Vitimirici kod Peći održana je oblasna konferencija Skoja, kojoj su prethodile sreske konferencije. Na sreskoj konferenciji u Kosovskoj Mitrovici raspravljalo se o političkoj situaciji i zadacima omladine i o postignutim rezultatima na okupljanju omladine, a zatim su za delegate izabrani Omer Čerkez, student agronomije i Božo Žarković, električar. Čerkez je na Oblasnoj konferenciji izabran za člana Oblasnog komiteta Skoja za Kosovo i Metohiju.¹²

Za 1940. godinu karakteristična je znatno veća aktivnost Skoja, a samim tim i omladine u celini. Kada je u proleće uhapšena grupa istaknutih komunista, skojevci su učestvovali u rasturanju letaka, kako bi se stavilo do znanja policiji da napredni pokret i dalje postoji i da KPJ deluje. U to vreme u KPJ je primljena jedna veća grupa članova Skoja sa pečkog puta.

Organizacija Skoja se uspešno odupirala nastojanjima ljotićevara da u redove »Zbora« okupi deo omladine. Sem dva — tri omladinca za koje se znalo da su članovi ove profašističke organizacije, ostali omladinci su odbijali ponude da se učlane. Ljotićevari su počeli da izdaju svoj list i uopšte da jačaju agitaciono-propagandni rad. Tako su početkom 1941. godine išarali ceo grad, ispisujući parole i ambleme »Zbora« po zidovima. U stvari, postupak ljotićevara bio je izazov naprednim snagama, u prvom redu radničkoj klasi, u vreme kada je Hitlerova soldateska porobila veći deo Evrope, spremajući se da uz pomoć izdajnika, i Jugoslaviju priključi svom taboru.

Kao odgovor na aktivnost ljotićevara i ostale reakcije, članovi Skoja su odlučili da ispišu parole na zidovima. Akcija je izvedena u noći između 14. i 15. marta 1941. godine i bila je veoma uspešna.¹³ Sve parole bile su ispisane olovnim minijumom koji se nije mogao brisati. Međutim i policija je pojačala budnost, pooštrivši kontrolu nad omladinom. Tako su na odelu jednog skojevca, koji je radio u trgovini uočeni tragovi minijuma i on je odmah uhapšen. Hapšenja su se nastavila i nekoliko narednih dana, pa se u zatvoru našlo 28 članova KPJ i Skoja, izloženih zlostavljanjima policijskih vlasti.¹⁴ Prilikom sprovođenja torture ubijen je član Mesnog komiteta KPJ, Dušan Tripković, laborant u »Trepči«, u Zvečanu. Tim povodom Mesni komitet KPJ izdao je letak pod naslovom »Svoj poštenoj jav-

---

¹² Kao nap. 5, 164—167 i Stenografske beleške o radu KPJ i NOP-u u Kosovskoj Mitrovici od 12. do 17. juna 1955. godine, 36.

¹³ Kao nap. 10, MK KM d. 10.

¹⁴ Kao nap. 5, 52.

nosti«, koji je bio potpisan sa »Borci protiv belog terora«. Ovaj lektak rasturali su omladinci članovi KPJ i Skoja. Oni su takođe rasturali i letke koje je tih dana donela iz Peći Mileva Vuković i u kojima je osuđivana izdajnička politika vladajućeg režima Dragiše Cvetkovića i Vladimira Mačeka.

Kada je 27. marta 1941. godine srušen profašistički režim Dragiše Cvetkovića, koji je potpisivanjem trojnog pakta pokušao da uvuče naše narode u rat na strani Nemačke i Italije, kao i u ostalim krajevima zemlje i u Kosovskoj Mitrovici su izbile snažne demonstracije, uz učešće velikog broja građana. Oni su izražavali zadovoljstvo zbog rušenja nenarodnog režima i sprečavanja da se Jugoslavija priključi sili osovine. Prvu grupu demonstiranata činili su učenici mitrovačkih škola, koje su predvodili skojevci. Toga dana u mnoštvu antifašističkih parola čuli su se i zahtevi za puštanjem uhapšenih komunista. Nekoliko hiljada radnika je s takvim zahtevom demonstriralo pred zgradom sreskog načelstva i ispred zatvora. Sreski načelnik Radiša Stojković, ne samo da nije dozvolio puštanje na slobodu već zatvorenih, već je nastavio s novim hapšenjima i pojačanim zlostavljanjima uhapšenih komunista.¹⁵ Zatvorenici su pušteni na slobodu neposredno uoči ulaska nemačkih trupa u Kosovsku Mitrovicu. Oni su se odmah povezali sa svojim aktivima i nastavili s radom u novim uslovima proisteklim iz okupacije i stvaranja kvislinških vlasti.

Haotično stanje koje je tokom aprilskog rata i neposredno po kapitulaciji bivše Jugoslovenske vojske vladalo u Kosovskoj Mitrovici znatno je otežalo rad Skoja, ali nije bio prekinut kontinuitet u njegovom delovanju. Zahvaljujući angažovanju Mesnog komiteta Skoja i pomoći koju je ovoj organizaciji pružao Mesni komitet KPJ, omladinski pokret u celini počeo je snažno da se razvija i da se uspešno snalazi u novim uslovima. Ogromna većina mladih, ispunjena mržnjom prema okupatoru, okupljala se na platformi borbe protiv njega i njegovih slugu, a na načelima koja je još u aprilu proklamovala KPJ na čelu sa drugom Titom.

Članovi Skoja učestvovali su u prvim danima okupacije u svim akcijama koje je organizovao Mesni komitet KPJ. Značajno je bilo učešće mladih komunista u akciji izvlačenja iz zarobljeničkog logora i oslobađanju vojnika Jugoslovenske vojske koji su pali u nemačko zarobljeništvo. Osim toga, prikupljano je oružje, municija, sanitetski materijal i uopšte vojna oprema. Rasturani su proglašeni Centralnog, Oblasnog i Mesnog komiteta KPJ. Pojačan je i rad na ideološko političkom obrazovanju mladih.

---

¹⁵ Radiša Stojković, sreski načelnik premešten je u Kosovsku Mitrovicu kao stručnjak za borbu protiv komunista. Berlinski đak, miljenik nenarodnih režima, on nije prezao ni ranije od ubistava. Prema »Politici« od 12. februara 1934. godine, on je u Velikom Orašju bio uhapšen pod sumnjom da je 1933. godine ubio Milinka Vešovića, geometra, a zatim je koristeći se položajem sreskog načelnika ometao istragu. Međutim, sve se okončalo time što je Stojković premešten u Teslić, odakle je došao u Kosovsku Mitrovicu.

Izbijanjem sovjetsko-nemačkog rata juna 1941. godine ubrzane su pripreme za oružanu borbu, kojima je neposredno rukovodio Mesni komitet KPJ. Istovremeno znatno je pojačana i aktivnost Skoja, koji je sve do kraja rata dosledno sprovodio liniju i vezao svoju sudbinu za KPJ. Skojevci su se u prvom redu obučavali u rukovanju oružjem, kako bi se osposobili za odlazak u partizanski odred, čije je formiranje bilo u toku. Koliko je ovaj poduhvat bio obiman, može se zaključiti iz činjenice da su svi članovi Skoja u 1941. godini završili skraćenu vojnu obuku i stekli najneophodnija znanja za učesće u borbama. Pored skojevaca u obuci rukovanja oružjem bili su obuhvaćeni i drugi omladinci.¹⁶ I omladinke su se pripremale za oružanu borbu. Za njih je bio organizovan poseban sanitetski tečaj, na kome su se obučile za pružanje prve pomoći.

Kao što je poznato prvu oružanu akciju na Kosovu izvela je grupa Trepčinih rudara 30. jula 1941. godine, dizanjem u vazduh stuba broj 17 na žičari, koja je prenosila rudu od rudnika u Starom Trgu do flotacije u Zvečanu. Tim povodom Mesni komitet KPJ je izdao letak u kome je najavio početak još žešće borbe protiv okupatora i njegovih slugu. Letak su rasturili članovi Skoja i tako okupatoru i njegovim slugama priredili još jedno neprijatno iznenađenje, dok su istovremeno i oružana akcija, a zatim i leci uticali na podizanje morala među stanovništvom Kosovske Mitrovice i okoline.

Članovi Skoja i omladinci bili su među prvim borcima Kopaoničkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda. Posle rudara, na Kopaonik je stigla prva grupa omladinaca koju je predvodio Božo Žarković. Do početka oktobra, kada je zbog borbi između vulnetara i četnika, a posebno zbog višestruko pojačane kontrole na Ceranjskoj reci,¹⁷ odlazak iz Kosovske Mitrovice bio onemogućen, veliki broj mladih radnika, učenika i seljaka otišao je u partizane, od kojih mnogi samoinicijativno, rukovođeni željom da učestvuju u borbama za izbacivanje okupatora iz zemlje. Među omladincima koji su 1941. godine bili u Kopaoničkom odredu nalazili su se Dragica Žarković, učenica,¹⁸ Nikola Bubalo, radnik i omladinski rukovodilac u rudniku Trepča,¹⁹ Blagoje Radić, učenik iz sela Zupče u Ibarskom Kolašinu,²⁰ Đorđe Milović, radnik, Stanoje Laković, zemljoradnik,

---

¹⁶ Miladin Radulović, *Sećanja*, rukopis, maj 1978, 26.

¹⁷ Ceranjska reka bila je neka vrsta granične linije između četnika i vulnetara, a uspostavljena je sporazumom Džafera Deve, u svojstvu okružnog načelnika i Mašana Đurovića, četničkog vojvode, koji je postignut u prisustvu krajskomandanta iz Kosovske Mitrovice.

¹⁸ Dragica Žarković je u prvoj neprijateljskoj ofanzivi ostavljena u zapadnoj Srbiji da čuva ranjenog borca Rajka Šotru. Kasnije je Šotra ilegalno prebačen u jednu beogradsku bolnicu, pa je Dragica došla u Beograd, odakle se prebacila u istočnu Srbiju. Poginula je kao borac Drugog južnomoravskog partizanskog odreda jula 1943. godine.

¹⁹ Nikola Bubalo poginuo je kao partijski rukovodilac Rudarske čete u prvoj proletarskoj brigadi, februara 1943. godine, kod Bradine.

²⁰ Blagoje Radić, poginuo je kao pomoćnik komesara Centralne bolnice u petoj neprijateljskoj ofanzivi.

Dragoljub Žarković, radnik,²¹ Đoka Zaharijević, student,²² Dragiša Mijatović, učenik,²³ Dragić Sadžaković, stolarski radnik,²⁴ Nikola Vavić, učenik,²⁵ Predrag Mihailović, student²⁶ i mnogi drugi omladinci. Većina od njih bili su članovi KPJ ili Skoja, a mnogi su to postali u odredu nakon ispoljene hrabrosti u borbi protiv neprijatelja.

Prema nepotpunim podacima, 1941. godine u Kopaonički partizanski odred iz Kosovske Mitrovice i okoline otišla su 83 omladinca, od kojih su 34 poginula. U stroju Prve proleTERSke brigade, prilikom njenog formiranja u Rudom, 21. decembra 1941. godine, bilo je 19 omladinaca iz Kosovske Mitrovice i okoline. Svaki od njih ispoljio je zapaženu hrabrost i svi su bili članovi KPJ ili Skoja.²⁷

Odlazak velikog broja članova Skoja u Kopaonički i druge partizanske odrede uticali su da je u jesen 1941. godine došlo do velikog opadanja članstva, što nije moglo ostati bez uticaja na aktivnost organizacije. Međutim, sama činjenica da je u neposrednoj blizini djelovao partizanski odred i da je deo kosovskomitrovačkog sreza bio oslobođen i u sastavu Užičke republike, veoma povoljno je uticao na razvoj narodnooslobodilačkog pokreta u Kosovskoj Mitrovici i okolini. Njegovu okosnicu činili su omladinci, bilo da su u pitanju članovi KPJ ili Skoja. Zbog toga je već krajem godine Skoj počeo da se omasovljava i da u svoje redove okuplja mlade ljude spremne da slede politiku KPJ i druga Tita i da se bore za oslobođenje zemlje od fašističkog okupatora i njegovih pomagača. Treba istaći da četnički uticaj na omladinu nije postojao. Ljotićevci su imali samo nekoliko omladinaca u svojim redovima. Među omladinima albanske narodnosti bio je takođe mali broj onih koji su stupili u službu okupatora, ali je činjenica da ih je bilo malo i u Skoju. To je bila posledica sektašenja koje se ispoljavalo još od predratnog perioda. Međutim, s razvojem narodnooslobodilačkog pokreta jačala je i diferencijacija među albanskom omladinom, koja se sve više izjašnjavala i aktivno uključivala u narodnooslobodilačku borbu, uprkos snažnoj neprijateljskoj propagandi, prinudnim mobilizacijama i pritiscima druge vrste.

---

²¹ Đorđa Milovića, Stanoja Lakovića i Dragoljuba Žarkovića zarobili su četnici u Kaoni, 1941. godine. Milovića i Lakovića su ubili na Vencu kod Ivanjice, a Žarković je zverski ubijen u bolnici u Guči.

²² Đoka Zaharijević, je zarobljen u Ivanjici od četnika i izveden pred preki sud koji ga je osudio na smrt i odmah izvršio presudu.

²³ Dragiša Mijatović, je poginuo u prvoj neprijateljskoj ofanzivi 1941. godine.

²⁴ Dragić Sadžaković je poginuo kao borac, puškomitroljenzac u Moravičkoj četi, Druge proleTERSke brigade, 1943. godine.

²⁵ Nikola Vavić je poginuo jula 1942. godine kod Bugojna, kao borac II čete, IV bataljona Prve proleTERSke brigade. U vreme pogibije imao jeo samo 15 godina.

²⁶ Predrag Mihailović, bio je teško ranjen kod Bradine i stradao je u Centralnoj bolnici, prilikom bitke na Sutjesci 1943. godine.

²⁷ Prema rukopisu knjige *Kopaonički partizanski odred*, autora Branislava Božovića, koja je pripremljena za štampu i AZIK br. 221.

Početakom 1942. godine razvoj Skoja postao je još izrazitiji i do maja su radila tri aktiva u delu grada preko Ibra sa 21 članom, dok je na Pečkom putu bilo šest aktiva sa 24 člana, a u ostalim delovima grada četiri aktiva sa 30 članova. Znači, u gradu je bilo 13 aktiva sa 75 članova, od kojih su samo devetoro bili Albanci. U Starom Trgu radila su tri aktiva sa 14 članova, a u Prvom Tunelu dva sa 12 članova. Prema tome u maju 1942. godine bilo je ukupno 18 aktiva sa 108 članova Skoja.²⁸ U pogonima Trepče u Zvečanu nisu bili obrazovani aktivni Skoja, pošto su svi organizovani omladinci bili uključeni u rad gradskih aktiva.

U to vreme, pored Omera Čerkeza, sekretara, članovi Mesnog komiteta Skoja bili su Muharem Bekteši, učenik Muške zanatske škole, Vitomir Nikolić, službenik, Sreten Jovanović, učenik gimnazije, Sreten Jovanović, grafički radnik i Miodrag Gašić, đak gimnazije.²⁹

Aktivnost narodnooslobodilačkog pokreta nije ostala nezapažena, tim pre što su okupator i njegovi pomagači znali da u ovom kraju postoji snažna organizacija KPJ. U prvo vreme okupator je raspolagao vojnom žandarmerijom — feldžandarmerijom i Komesarijatim tajne vojne policije, a februara 1942. godine u Kosovskoj Mitrovici je obrazovana Ispostava Gestapoa. Takođe je delovala i kvislinška žandarmerija u kojoj je bilo oko hiljadu žandarma. Policijske i obaveštajne snage okupatora i kvislinga neprekidno su jačale da bi konačno samo u Kosovskoj Mitrovici tokom rata delovalo devet, a u okolini još 16 obaveštajnih punktova i ispostava.³⁰ Njima treba pridodati brojnu agenturu zavrbovanu među domaćim izdajnicima od kojih posebno treba izdvojiti postojanje Oblasnog obaveštajnog centra Srpskog dobrovoljačkog korpusa, kojim je rukovodio predsednik Ljotićevog »Zbora«, poznati fašista Stevan Ilić, upravnik »Trepčine« laboratorije u Zvečanu.

U takvim uslovima rad narodnooslobodilačkog pokreta bio je veoma otežan i zahtevao je maksimum opreznosti. Međutim, ona je u jednom trenutku izostala i to je bilo dovoljno Gestapou da organizaciji Skoja nanese teške gubitke. Radilo se, upravo o tome, da se među vojnicima Srpske državne straže, koji su 25. aprila 1942. godine, uz pomoć Nemaca, došli u Kosovsku Mitrovicu, nalazio i Dušan Vukotić, do rata učenik gimnazije u Prizrenu. Ovde je našao dvojicu školskih drugova, kojima se poverio kako je među nedićevce dospao silom prilika, jer je kao partizan bio zarobljen u prvoj neprijateljsko ofanzivi, kod Gornjeg Milanovca, a to je bio jedini način da sačuva glavu. Njegovi poznanici su mu bezrezervno poverovali i upoznali ga sa ostalim skojevima, otkrivajući mu time rad

²⁸ AZIK, d. 221.

²⁹ Stenografske beleške o radu KPJ i NOP-u u Kosovskoj Mitrovici od 12. do 17. juna 1955. godine, 102.

³⁰ Milan Obradović, *Kombinacija obaveštajno-policijskih službi okupatora i kvislinga u borbi protiv NOP-a Kosovske Mitrovice i okoline*, Saopštenje podneto na simpozijumu »Radnička klasa Kosovske Mitrovice i okoline u radničkom komunističkom pokretu, socijalističkoj revoluciji i socijalističkoj izgradnji«, 19—21. maj 1978, Kosovska Mitrovica, 456.

organizacije Skoja. Nebudnost ispoljavaju i ostali skojevci, uključujući i neke članove Mesnog komiteta Skoja s kojima je Vukotić dolazio u dodir, a koji o tome nisu obavestili Mesni komitet KPJ.³¹

U međuvremenu skojevska organizacija trebalo je da umnoži i rasturi prvomajski proglas Mesnog komiteta KPJ. Papir i pišaću mašinu obezbedili su komunisti i aktivisti pokreta u štampariji »Novi svet«, čiji je vlasnik Blagoje Đorđević, takođe aktivno radio za pokret. Skojevac Ljubodrag — Buba Mihailović je 29. aprila preuzeo materijal, ali je na ulici, u blizini svoje kuće uhapšen. Izložen velikoj i teškoj torturi gestapovaca, nije ništa priznao. Njegov položaj bio je utoliko teži što su gestapovci do u detalje bili upoznati s njegovim zadatkom, preko Dušana Vukotića, koji je radio za Gestapo, ali je još uvek vešto glumio ulogu bivšeg partizana, koji ponovo želi da se priključi odred. Njegove priče pojedinci su veoma naivno prihvatili i čak su mu obezbedili civilno odelo radi uspešnijeg bekstva iz srpske državne straže.³²

Kada se osetio ugroženim, provokator Vukotić je javno istupio. U društvu s gestapovcima on je 19. maja uveče otpočeo s hapšenjima. Već do ponoći zatvor je bio pun, ali su se hapšenja nastavila i narednih dana. Gestapo je imao razloga da bude zadovoljan rezultatom svog plaćenika, koji je svim silama nastojao da hapšenjima obuhvati što više skojevaca i članova KPJ. U tome je dobio podršku Miodraga Gašića, člana Mesnog komiteta Skoja, koji je već na prvom saslušanju otkrio sve što je znao o Skoju, ubeđujući i ostale da govore »jer je Gestapou i inače sve poznato«. Nasuprot njemu, Sreten Jovanović, grafički radnik, takođe član Mesnog komiteta Skoja uporno je odbijao bilo šta da kaže o svom radu ili o svojim drugovima. On je bio zatvoren u mračnoj ćeliji i u njoj je ostao sve dok ga Nemci nisu streljali. Od ostalih članova Mesnog komiteta Skoja uhapšeni su Sreten Jovanović, đak i Vitimir Nikolić, organizacioni sekretar Mesnog komiteta Skoja. Obojica su bila internirana, ali je Nikolić sa grupom logoraša u Banatskom Brestovcu, pošto su ubili stražara i došli do oružja, uspeo da pobegne i prebaci se u Kosmajski partizanski odred u kome je poginuo. Omer Cerkez i Muharem Bekteši su pobegli u italijansku okupacionu zonu. Muharem Bekteši je u Prizrenu aktivno radio za narodnooslobodilački pokret, ali je pao u ruke italijanskoj policiji koja ga je oterala u tiranski zatvor na izdržavanje kazne od pet godina strogog zatvora. Maja 1944. godine kada su albanski kvislinzi hteli da odvoje zatvorene Srbe i Crnogorce od Albanaca i da ih streljaju, on se usprotivio i organizovao pobunu, pa ga je policijski komesar ubio. Treba spomenuti i hrabro držanje grupe omladinaca iz Prvog Tunela i Starog Trga, koji su ćutanjem pred gestapovcima sačuvali tamošnju organizaciju Skoja.³³

³¹ Milorad Vavić, *Kosovska Mitrovica*, rukopis, 141—145; Stenogram kao u nap. 29, 135—139.

³² Isto.

³³ Branislav Božović, *Oni o nama*, feljton objavljen u listu »Zvečan«, Kosovska Mitrovica, od 25. oktobra 1959. godine do 1. marta 1960. i kao nap. 31.

Nesporno je da je hapšenje velikog broja skojevaca, a posebno većine članova Mesnog komiteta Skoja i jednog broja članova KPJ koji su neposredno radili s omladinom, nanelo znatnu štetu narodno-oslobodilačkom pokretu u Kosovskoj Mitrovici i privremeno usporilo njegov razvoj. Izuzetak su bile organizacije KPJ i Skoja u Prvom Tunelu i Starom Trgu koje su nastavile da deluju. Međutim, uz pojačanu aktivnost Mesnog komiteta KPJ, već do kraja 1942. godine obnovljena je organizacija Skoja u svim rejonima. Aktivni su nastavili rad na rasturanju letaka sa proglasima i vestima i ponovo je započela vojna obuka omladinaca, organizovanih u pozadinske jedinice. Do kraja rata ovu obuku je završilo oko 300 omladinaca iz grada, Starog Trga i Prvog Tunela. U Starom Trgu je krajem 1942. godine bio obrazovan poseban štab za obuku omladine na čelu sa Đurom Ogrizovićem, članom Rudničkog komiteta KPJ.³⁴ Osim toga, posebna pažnja bila je i dalje poklonjena idejno političkom uzdizanju mladih i u svim aktivima prorađivalo se pismo Oblasnog komiteta Skoja za Kosovo i Metohiju upućeno mladim komunistima, u kome je data platforma za stvaranje borbenog jedinstva mladih Albanaca, Srba i Crnogoraca. Skojevska organizacija se inače za celo vreme rata zalagala i usmeravala svoj rad ka stvaranju i učvršćivanju bratstva i jedinstva među omladinom.³⁵

Na čelu Mesnog komiteta Skoja nalazila se Anka Spajić, veoma otresita i hrabra devojka, čiji je otac u to vreme bio član KPJ, a i svi ostali članovi porodice radili za pokret. Značajnu pomoć radu i razvoju Skoja pružila je Jovanka Radivojević — Kica, član Olnasnog komiteta Skoja, koja je na ovo područje upućena po zadatku, kao instruktor. Ona je ispoljila zapaženu hrabrost i izvanredne organizacione sposobnosti, bila je snalažljiva, raspolagala je iskustvima u ilegalnom revolucionarnom radu i odnosom prema svakom pojedincu stekla je nepodeljene simpatije među omladinom.³⁶

Zahvaljujući angažovanju Mesnog komiteta Skoja, pomoći koju je pružao Mesni komitet KPJ i svestranom angažovanju Jovanke Radivojević, SKOJ je početkom 1943. godine postao masovniji nego ikada ranije. Formirani su aktivni i u okolnim mestima, tako da je u to vreme delovalo deset aktiva u gradu, četiri u Starom Trgu, dva u Prvom Tunelu, tri u Vučitrnu i po jedan u Nedakovcu, Pestovu, Svrāčku i Viljancu. Pored aktiva Skoja radile su i vaspitne grupe sastavljene od naprednih omladinaca, koji su se na taj način pripremali za prijem u Skoj. Pre prijema oni su proveravani na raznim zadacima, a najčešće im je poveravano rasturanje letaka ili ispisivanje parola na zidovima.³⁷

Međutim, ubrzani razvoj Skoja i PKJ nije ni ovog puta promakao pažnji neprijatelja, koji je svim silama nastojao da uništi narodnooslobodilački pokret. Marta 1943. godine, uz pomoć jednog provokatora, on uspeva da otkrije organizaciju Skoja preko Ibra. Počela su hapšenja, koja su se zatim proširila i na ostale delove grada:

³⁴ Kao nap. 9, 352.

³⁶ Isto, 354.

³⁶ Kao nap. 31, 156.

³⁷ Isto, 163 i 164. i kao nap. 29., 151—154.

Ovo hapšenje ostavilo je još teže posledice od prethodnog kako po broju uhapšenih tako i po žrtvama. Na broj uhapšenih uticalo je, pored ostalog, držanje Menke Najdanović, koja je bila provokator. Ona je dobijene letke, umesto da ih rasturi, odnela u Ispostavu Gestapoa i otkrila jedan broj skojevaca koje je poznavala. Od uticaja je takođe bio i spisak koji je pronađen kod jednog od sekretara aktiva. Zatim je bilo i pojedinaca sa slabim držanjem. Međutim, u ovoga puta skojevska organizacija u »Trepči«, odnosno u Starom Trgu i Prvom Tunelu ostala je sačuvana. Gestapo je uspeo da otkrije braću Mirka i Danila Čuriće i Dušana Bubala, članove jednog aktiva u Prvom Tunelu, koji su primećeni kada su sklanjali materijal dobijen za prorađu. Uhapšeni su zajedno sa članom KPJ Dragim Jovanovićem, koji je u partijskoj ćeliji bio odgovoran za omladinu. Oni su imali čvrsto držanje i nisu nikog odali, što je omogućilo da ostali članovi organizacije u Prvom Tunelu ostanu neotkriveni. Sva tri omladinca: Mirko, Danilo i Dušan su streljani u zatvoru, dok je Dragi Jovanović, radnik podlegao batinama u kancelariji za vreme jednog od mnogih surovih saslušanja. Bio je izložen takvoj torturi koju njegov i inače slab i neuhranjeni organizam nije mogao da podnese.³⁸

Među streljanima u kosovskomitrovačkom zatvoru bila je i Jovanka Radivojević — Kica koja je, prema kazivanju ostalih zatvorenika, imala veoma hrabro držanje, tako da je bila izložena izuzetnom zlostavljanju.³⁹ Izvanredno držanje imala je i Anka Spasić, sekretar Mesnog komiteta Skoja, koja je internirana u koncentracioni logor Aušvic i tamo spaljena zajedno sa Katarinom Bazović, koja je takođe uhapšena marta 1943. godine. U pokušaju bekstva ubijen je skojevac Nenad Špadijer, učenik gimnazije.⁴⁰

Jačanje neprijateljskih snaga, a posebno policijskog i obaveštajnog aparata u Kosovskoj Mitrovici uslovljavalo je veoma otežanu aktivnost narodnooslobodilačkog pokreta. Juna 1943. godine u Kosovskoj Mitrovici je otvoreno i Predstojništvo gradske policije i time je i inače snažna policijska vlast dobila još jednu instituciju, koju je aktivirala u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta.⁴¹ I posle ovako velikih hapšenja, iako je došlo do izvesnog zastoja, aktivnost nije u celini prestajala. Ovo se posebno odnosi na Stari Trg i Prvi Tunel, gde je pojačan rad na formiranju vojnih desetina, a omladina je zajedno sa članovima KPJ i ostalim pripadnicima narodnooslobodilačkog pokreta, svakodnevno izvodila razne sabotaže na poslu, nastojeći da se usporava proizvodnja kako bi okupator dobio što manje olovno cikove rude, koja mu je inače bila veoma potrebna za ratnu industriju.

Takva aktivnost međutim nije bila dugotrajna, jer je već krajem oktobra i početkom novembra 1943. godine došlo do novih hapšenja. ovoga puta u »Trepči« i to kako u Prvom Tunelu i Starom Trgu

---

³⁸ Jovanka Radivojević je proglašena za narodnog heroja. Od omladinaca u Kosovskoj Mitrovici narodni heroji su još i Muharem Bekteši i Nikola Bubalo.

³⁹ Kao nap. 31, 162—165.

⁴⁰ Isto, 168.

⁴¹ Kao nap. 9, 275.

tako i u Zvečanu, a zatim su se hapšenja proširila i na Vučitrn i okolinu. Iako su hapšenjima bili obuhvaćeni pretežno članovi KPJ, ni skojevci nisu bili pošteđeni. Izdaja Rafeta Kurtešija, sekretara Mesnog komiteta KPJ za Kosovsku Mitrovicu, umnogome je olakšala posao gestapovcima koji su veoma uporno težili da likvidiraju narodnooslobodilački pokret u Kosovskoj Mitrovici i okolini.

Posle ovih hapšenja rad skojevske organizacije bio je privremeno prekinut. Znatno broj članova uspeo je da ostane na slobodi, spasavajući se bekstvom u Ibarsku dolinu ili Toplicu, a neki su odlazili dublje, u unutrašnjost Srbije. Značajnu pomoć u prebacivanju lica koja su bežala, pružala je partijska organizacija u Šalji, u čemu se naročito isticao omladinac Bislim Hajdari, poznatiji kao Bislim Mali. Međutim, i on je uhvaćen od strane četnika, posle prelaska Ceranjske reke i čim su otkrili da je Albanac odmah su ga zaklali. On je inače bio iskusna član Skoja i kao vredan i odan, spreman da izvrši svaki zadatak, primljen je u KPJ. Krajem 1943. godine, posle ovih hapšenja, delovale su samo pojedine manje, međusobno nepovezane grupe skojevaca, koje prikupljaju pomoć za logoraše i doturaju im je prilikom njihovog odvođenja na posao ili u povratku. Oni popularišu narodnooslobodilačku borbu i odupira se pokušajima četnika da jedan broj omladinaca privuku u svoje redove. Odupiru se i ljoticěvcima koji su nastojali da iskoriste trenutni zastoje da bi stekli uticaj među omladinom.

U hapšenjima nije bio obuhvaćen ceo jedan aktiv na Pečkom putu, ali je i on prestao sa delovanjem. Sredinom 1944. godine kada počinje da se aktivira partijska organizacija, počinje i okupljanje skojevaca i njihovo obazrivo organizovanje. U delu grada, preko Ibra, formira se aktiv od učenika gimnazije, a zatim se organizuju i omladinci u ostalim rejonima. Tada su u gradu delovala četiri aktivna Skoja, a osim njih još i aktivisti u Žabarima i Suvom Dolu. Oni su radili do oslobođenja. U junu 1944. godine došlo je do novih hapšenja nekoliko skojevaca, ali nisu uticala na rad organizacije kao celine.

Za vreme okupacije, u Kosovskoj Mitrovici i okolini bilo je uhapšeno 165 pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta mladih od 25 godina, od kojih su 80 bili članovi Skoja. U zatvoru, na Banjici i u Niškom logoru streljano je 37 omladinaca, dok ih je u koncentracione logore u Nemačku upućeno 74, od kojih je 15 tamo poubijano. Kao što se vidi omladina Kosovske Mitrovice, a u prvom redu članovi Skoja dali su značajne žrtve boreći se u neprijateljskoj pozadini za pobjedu narodne revolucije.

Naročito posle prolaska operacione grupe divizija preko Ibra i Kopaonika i formiranja Ibarskog i Šaljskog partizanskog odreda, nastupilo je jačanje narodnooslobodilačkog pokreta, a kod neprijatelja bilo da su u pitanju Nemci ili kvislinzi, postajali su sve očigledniji znaci rasula i bliskog poraza. Omladina je s nesmanjenim elanom svakodnevno umnožavala i rasturala vesti u kojima se iznosila istina o stanju na frontovima, a posebno na domaćem tlu gde je Narodnooslobodilačka vojska beležila krupne rezultate, zadajući teške udarce i nanoseći nenadnoknadive gubitke neprijateljskim snagama. Veliki

broj omladinaca svakodnevno je odlazio u partizanske odrede. Neki od njih su usput padali u ruke četnicima ili vulnetarima koji su ih po kratkom postupku likvidirali, ali to nije demoralisalo ili pokolebalo ostale, koji su hteli da daju svoj doprinos konačnoj pobjedi nad okupatorom i njegovim pomagačima. Omladinci koji su ostajali u pozadini prikupljali su pomoć u odeći, obući i sanitetskom materijalu. Mladi su takođe prikupljali i podatke obaveštajnog karaktera o neprijateljskim jedinicama i dostavljali su ih preko dobro organizovanih veza Ibarskom partizanskom odredu, na Kopaoniku odnosno u Šalji.

Kosovska Mitrovica je oslobođena 23. novembra 1944. godine. Odmah se pristupilo organizovanju narodne vlasti i rešavanju mnogih problema koji su bili posledica skoro četvorogodišnje okupacije sa organizovanim pljačkama, paljevinom sela, terorisanjem i zverskim ubijanjem nedužnog stanovništva. Grad je bio u više mahova bombardovan i najvećim delom nalazio se u ruševinama. Omladina je bila prva koja je, pod rukovodstvom Skoja, prihvatila parolu »Dok traje obnova nema odmora«.

U jedinice Narodnooslobodilačke vojske stupio je veliki broj omladinaca, a 13. decembra 1944. godine u Kosovskoj Mitrovici formirana je Šesta kosovskometohijska brigada, među čijim borcima su veliku većinu činili mladi Albanci, Srbi i Crnogorci. Brigada je već posle nekoliko dana učestvovala u borbama za uništenje kontrarevolucionarnih ostataka, a vatreno krštenje doživela je u rejonu planine Čičavica, kod Vučitrna. Uništavajući kontrarevolucionarne bande, borci Šeste brigade ispoljavali su veliku hrabrost, dajući značajan doprinos uništenju neprijatelja naše narodne revolucije. U januaru 1945. godine brigada je upućena na sremski front i njeni pripadnici su učestvovali u završnim borbama za oslobođenje naše zemlje. Znatam broj omladinaca iz ove brigade pao je u borbama protiv neprijatelja.

U svim gradskim rejonima i selima osnovani su već prvih dana po oslobođenju aktivni Skoja i organizacije USAOJ-a. Omladina je aktivno sudelovala u radu nove narodne vlasti, a u naporima za obnovu zemlje nalazila se u prvim borbenim redovima. U gradu je osnovana jedna mala radionica za izradu eksera od žice. Omladinci su ručno izrađivali eksere, koji su bili neophodni za obnovu popaljenih sela.

U proleće 1945. godine Sreski komitet Skoja i Sreski odbor USAOJ-a organizovali su prvu veliku radnu akciju u ovom kraju. U selu Šipolju je organizovan ručna proizvodnja cigala za izgradnju naseljeničkih kuća, koje su za vreme rata popaljene. Organizovana je i dobrovoljna radna akcija na opravci puta od Kosovske Mitrovice kroz Ibarski Kolašin. Izveden je veliki broj radnih akcija na rasčišćavanju gradskih ulica od ruševina nastalih od bombardovanja za vreme okupacije. Na svakoj radnoj akciji, pored materijalne koristi, jačalo se i učvršćivalo bratstvo i jedinstvo mladih Albanaca, Srba i Crnogoraca.

Na osnovu izloženog nije teško zaključiti da je Skoj u Kosovskoj Mitrovici radio kontinuirano u toku cele okupacije i da je dao kru-

pan doprinos zajedničkoj borbi svih naših naroda i narodnosti za oslobođenje zemlje i pobjedu narodne revolucije. Zahvaljujući intenzivnom radu mladih za vreme rata, u Kosovskoj Mitrovici i okolini, sem pojedinačnih izuzetaka, četnici i ljotičevci nisu uspjeli da izvrše prodor među omladinom i da obrazuju svoju organizaciju. Takođe je značajno da je većina omladinaca Albanaca iz grada bila za narodnooslobodilački pokret, iako se to nije odrazilo i na njihovu brojčanu zastupljenost u Skoju. Na selu je uticaj neprijateljskih elemenata bio jači, pa je i proces opredeljivanja za pokret tekao znatno sporije. Međutim Skoj je celo vreme rata delovao na razvijanju i jačanju bratstva i jedinstva među omladinom i u tom pogledu je postigao značajne rezultate i postao odlučujući faktor u omladinskom revolucionarnom pokretu.

Omladina Kosovske Mitrovice i okoline učestvovala je i pre rata u revolucionarnom radničkom pokretu, dajući vidan doprinos borbi protiv nenarodnih režima i vladajuće buržoazije. Ona se u vreme rata odazvala pozivu Centralnog komiteta KPJ i druga Tita i masovno učestvovala u oružanoj borbi protiv okupatora i njegovih pomagača, prvo u Kopaoničkom, a zatim u Ibarskom i Šaljskom narodnooslobodilačkom partizanskom odredu kao i u drugim odredima širom zemlje. Članovi Skoja bili su veoma hrabri borci i služili su ličnim primerom ostaloj omladini.

Držanjem pred fašističkim neprijateljem i njegovom policijskom mašinerijom, uhapšeni članovi Skoja i omladinci su u ogromnoj većini ispoljili izvanredno držanje, prkosili neprijatelju. I pored teških gubitaka, koje je organizaciji naneo zloglasni Gestapo, omladina Kosovske Mitrovice i okoline nije posustala u teškoj i neravnopravnoj borbi.

Skoj je celo vreme rata predvodio omladinu u sabotiranju svih neprijateljskih napora da povećanom proizvodnjom u »Trepči« i ostalim preduzećima ojača svoj ekonomski potencijal i koristi ga u borbi protiv Narodnooslobodilačke vojske i savezničkih država.

Skoj je uspešno razbijao i energično se suprotstavljao neprijateljskim elementima i organizacijama koja su pokušale da privuku mlade na svoju stranu i usmere ih protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Idejno-političkim radom, propagiranjem narodnooslobodilačkog pokreta i popularisanjem Narodnooslobodilačke vojske, Skoj je uspeo da ostvari borbena jedinstvo omladine i da je uključi u borbu protiv okupatora i njegovih slugu.

Skoj je imao protiv sebe snažan i specijalno obučan policijski aparat okupatora i njegovih pomagača, što je jednim delom uzrok hapšenjima u periodu od 1942. do 1944. godine. Činjenica je, međutim, da je u određenim trenucima i budnost među omladinom popuštala, što je osobito došlo do izražaja maja 1942. i marta 1943. godine. To je imalo teške posledice za rad organizacije što navodi na opravdan zaključak da su članovi Skoja morali izvršavati svoje zadatke znatno konspirativnije i ispoljavati mnogo više nepoverenja prema svima koji nisu bili dovoljno poznati i provereni.

U celini međutim, Skoj u Kosovskoj Mitrovici i okolini, posebno u »Trepči«, bio je značajan činilac i predvodnik omladine u narodnooslobodilačkoj borbi, koji je dosledno i po ceni velikih žrtava sprovodio liniju koju je odredio Centralni komitet KPJ na čelu sa drugom Titom.

Nikola Vavić

L'ALLIANCE DE LA JEUNESSE COMMUNISTE DE YUGOSLAVIE
A KOSOVSKA MITROVICA ET SES ENVIRONS ENTRE LES
ANNÉES 1919—1945

R é s u m é

Le Mouvement révolutionnaire des jeunes à Kosovska Mitrovica a eu retard dans son développement par rapport aux autres régions de notre pays. Son véritable essor ne commence qu'en 1937, alors que le camarade Tito s'était mis à la tête du Parti communiste de Yougoslavie. A cette date est liée également la réorganisation de l'Alliance de la jeunesse communiste de Yougoslavie.

Le Mouvement de la jeunesse s'est développé plus ou moins dans les mêmes conditions que le Mouvement ouvrier.

Cette corrélation provient du fait que le Mouvement des jeunes était partie intégrante du Mouvement ouvrier. D'autre part, les premiers activités et ensuite les premiers membres de l'Alliance de la jeunesse communiste de Yougoslavie étaient des jeunes ouvriers.

L'Alliance de la jeunesse communiste de Yougoslavie à Kosovska Mitrovica et ses environs, notamment à »Trepča«, était un facteur important et un guide à la jeunesse pendant la Guerre de libération nationale, qui de façon conséquente et avec beaucoup de sacrifices appliquait la ligne désignée par le Comité central du Parti communiste de Yougoslavie, dirigé par le camarade Tito.